

1

ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษ 21 : ทางตัน ทางออก และแนวทางแก้ไข

ศาสตราจารย์ ดร. ลิขิต ธีรเวคิน*

๓

1 บทนำ

ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ใช่ระบบที่ดีที่สุด หากแต่เป็นระบบที่เลวร้ายที่สุด หรือเป็นระบอบการปกครองที่ทำงานได้ผล นี่คือข้อสรุปจากการศึกษาการเมืองการปกครองเปรียบเทียบ เพราะไม่มีระบบใดในโลกจะสมบูรณ์แบบซึ่งก็มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนเช่นเดียวกับระบบอื่น หากแต่จุดแข็งของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นเมื่อมองภาพรวมแล้วมีมากกว่าจุดอ่อน จุดแข็งของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยก็คือระบบที่ประกันสิทธิเสรีภาพ (rights and freedom) ความเสมอภาค (equality) ความยุติธรรม (justice) สิทธิมนุษยชน (human rights) และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (human dignity)

---

* ราชบัณฑิต

มากกว่าระบบการปกครองแบบอื่นที่เป็นระบบการเมืองแบบปิด อำนาจการเมือง อยู่ในมือของคนไม่กี่คน ประชาชนมีสิทธิจำกัดในการแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วม

คำว่า “ประชาธิปไตย” เป็นคำผสมระหว่าง demos + kratia ซึ่งในสมัยกรีกโบราณมีการปกครองบริหารเป็นนครรัฐ ซึ่งประกอบด้วยประชากรประมาณห้าหมื่นคน จึงมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยทางตรง (direct democracy) เมื่อมีประเด็นปัญหาที่ต้องตัดสินใจจะเปิดโอกาสให้มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง จากนั้นก็ให้มีการลงคะแนนเสียง ณ ที่ตรงนั้นด้วยการนับหัวหรือใช้วิธีอื่นก็ตาม ฝ่ายที่ได้เสียงข้างมากคือ 51% ก็จะเป็นผู้ชนะ และนี่คือที่มาของการใช้มติเสียงข้างมากในการตัดสินใจความขัดแย้งเพื่อหาข้อยุติ ที่เรียกว่า majority rule ในขณะที่เดียวกันประชาชนทั่วไปรวมทั้งฝ่ายค้านที่แพ้ในการลงคะแนนเสียงก็จะมีสิทธิขั้นมูลฐานที่ไม่มีใครละเมิดได้ ดังนั้น สิทธิดังกล่าวนี้ ต้องมีการเคารพแม้โดยเสียงข้างมากก็ตาม สิทธิเสียงข้างมากในการปกครองและการเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อยจึงเป็นของคู่กัน บางครั้งอาจมีการอ้อมข้อม เช่น ถ้าฝ่ายเสียงข้างมากมีมติให้ไปดูงานต่างประเทศที่ประเทศจีน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเสนอไปดูงานที่เวียดนาม และได้เสียงน้อยกว่า มีวิธีปฏิบัติก็คือทั้งหมดจะไปดูงานประเทศจีน หรืออาจจะมีการแบ่งเป็นสองสาย เสียงข้างมากก็ไปประเทศจีน เสียงข้างน้อยไปประเทศเวียดนาม กรณีดังกล่าวนี้เป็นกรณีที่สามารถแยกกระทำได้ แต่บางเรื่องเช่น การตัดถนนทั้งสายจะตัดถนนเพียง 51% ไม่ได้ ต้องตัดทั้งสาย ในกรณีนี้ถือว่าเป็นการยุติจากการลงคะแนนเสียง

แต่เมื่อจำนวนประชากรมีเพิ่มขึ้นการมีประชาธิปไตยโดยตรงเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ จึงต้องมีการเลือกตั้งตัวแทนที่เรียกว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อทำหน้าที่แทนประชาชนส่วนใหญ่ที่ได้ลงคะแนนเสียงข้างมากให้กับพรรคใดพรรคหนึ่ง ประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) เป็นวิธีการใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในชุมชนที่มีจำนวนประชากรมาก ไม่สามารถลงคะแนนเสียงโดยตรงได้ จึงต้องใช้วิธีการแบบมีตัวแทน ข้อสังเกตก็คือ ในขณะที่ 51% ชนะในการลงคะแนนเสียง ผลที่ตามมาคือได้ 100% ดังนั้น ฝ่ายเสียงข้างน้อยย่อมตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบ ในกรณีเช่นนี้จึงต้องคำนึงถึงสิทธิเสียง

ข้างน้อยเป็นพิเศษ และขณะเดียวกันกลุ่มเสียงข้างน้อยก็สามารถมีบทบาทในการปฏิบัติงานการเมืองควบคุมไม่ให้เสียงข้างมากใช้อำนาจที่ละเมิดต่อกฎหมาย หรือ ลุแก่อำนาจ นั่นคือ การมีฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร ในประเทศอังกฤษ ฝ่ายค้านได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยประมุขของรัฐ และใช้คำว่า (His) Her Majesty's Loyalty Opposition เพื่อทำหน้าที่คานอำนาจในลักษณะการตรวจสอบ และการคานอำนาจในการใช้อำนาจ

โดยทั่วไปลักษณะเด่นๆ ของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีดังต่อไปนี้ คือ

- ก) มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง
- ข) ประชาชนได้รับการประกันสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค
- ค) ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองบริหารในมิติต่างๆ
- ง) มีการใช้หลักนิติธรรม (rule of law) ในการปกครองบริหารประเทศ
- จ) ผู้ใช้อำนาจจะต้องมีจิตวิญญาณเป็นประชาธิปไตย มีมารยาททางการเมือง ขณะเดียวกันประชาชนทั่วไปจะต้องมีจิตวิญญาณ ค่านิยมของความเป็นประชาธิปไตย

ที่กล่าวมาคือลักษณะต่างๆ ไปของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ถ้ามีการละเมิดหลักการดังกล่าวก็ถือว่าเป็นสิ่งที่แปลกแยกไปจากระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ประเด็นสำคัญที่สุดคือ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่นำมาใช้ในหลายประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนา มักจะไม่สมบูรณ์แบบในคุณลักษณะต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว เป็นต้นว่า รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมีการปฏิบัติที่ผิดทำนองครองธรรม เช่น การเลือกตั้งไม่บริสุทธิ์และเที่ยงธรรม มีการโกงการเลือกตั้ง มีการใช้เงินซื้อเสียง มีการบังคับขู่เข็ญ มีการนับคะแนนแบบฉ้อโกง นอกจากนั้นยังใช้อำนาจข่มขู่ ทั้งหมดนี้ทำให้ระบอบการปกครองแบบ

ประชาธิปไตยผุดผิวยืนไปจากหลักการที่ควรเป็น ที่สำคัญที่สุด ผู้ได้อำนาจอธิปไตยแก่ อำนาจ ละเมิดหลักนิติธรรม นักราชการบังหลวง เล่นพรรคเล่นพวก ขาดอุดมการณ์ ขาดการเสียสละเพื่อสังคมและประเทศชาติ นอกจากนี้ยังไม่ได้ปฏิบัติตามประเพณีการปกครองแบบประชาธิปไตย ขาดมารยาททางการเมือง ขาดจริยธรรมและความศรัทธาต่อระบอบอย่างแท้จริง และนี่คือปัญหาที่เกิดขึ้น จนนำไปสู่การใช้อำนาจกำลังจัดตั้งทำการยึดอำนาจทางการเมือง ที่เรียกว่า รัฐประหาร และบ่อยครั้งเรียกว่า การปฏิวัติ หรือการปฏิรูป แต่ทั้งหมดนี้คือ จุดลบและอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่ต่อเนื่องและยั่งยืน โดยมีเวลาบ่มเพาะจนสถาบันประชาธิปไตยมีการจัดตั้งเป็น สถาบัน (institutionalization)

2 ตัวแปรและโครงสร้างเพื่อการพัฒนา ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ตัวแปร 3 ตัวที่สำคัญที่นักวิชาการตะวันตกเชื่อว่าเป็นฐานสำคัญของ การพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีดังต่อไปนี้ คือ

- 1) สภาพเศรษฐกิจและสังคม (socio-economic condition) ต้องเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย
- 2) โครงสร้างและกระบวนการต้องมีส่วนร่วมสร้างประชาธิปไตย ได้แก่ รัฐธรรมนูญ และกระบวนการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ และหลักการทางการเมืองและการบริหาร
- 3) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

3 ตัวแปรดังกล่าวมาเบื้องต้นเป็นฐานสำคัญของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย สังคมใดที่ขาด 3 ตัวแปรดังกล่าวการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยย่อมไม่สามารถจะกระทำได้ แต่ข้อสังเกตก็คือ 3 ตัวแปรดังกล่าวมาแล้วนั้นเป็นวิธีการมอง วิเคราะห์การพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และความล้มเหลวของการนำระบอบการปกครองแบบ

ประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศกำลังพัฒนา โดยวิธีการเข้าถึงปัญหาของนักวิชาการ ตะวันตกดังนี้ คือ

1. การตั้งคำถามว่า “ทำไมประเทศที่เป็นประชาธิปไตยจึงสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน มีอะไรเป็นองค์ประกอบหรือฐานสำคัญ”

2. ประเทศที่กำลังพัฒนาที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีสมมุติฐานมาจากอะไร และวิธีแก้ไขจะทำอย่างไร วิธีการหาคำตอบก็คือ นักวิชาการเหล่านั้นจะสำรวจประเทศที่เป็นประชาธิปไตย เช่น อังกฤษ สหรัฐฯ และประเทศในยุโรป ว่าประเทศเหล่านี้มีตัวแปรต่างๆ ของสังคมอะไรบ้าง ก็ได้ค้นพบว่าส่วนใหญ่เป็นสังคมที่เป็นอุตสาหกรรม ซึ่งมีนัยต่างๆ ในทางบวกมากมาย เช่น คนตื่นตัวทางการเมือง คนรู้จักต่อรอง รู้จักรวมกลุ่ม สังคมเหล่านี้จะเป็นสังคมชุมชนเมือง คนมีการศึกษาสูง มีการพัฒนาของสื่อมวลชน มีการกระจายข่าวสารข้อมูล และที่สำคัญ ในสังคมอุตสาหกรรมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอยู่ที่การต่อรองของคนทำงานในองค์กรเดียวกัน ในการต่อรองต้องจัดตั้งเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มผลักตัน สหภาพแรงงานต่างๆ เพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น ที่สำคัญต้องมีการเรียกร้องสิทธิต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายใหญ่ๆ ของสังคม

จากสภาพดังกล่าวก็นำไปสู่การกล่าวอ้างว่าสภาพสังคมเศรษฐกิจต้องเอื้ออำนวย ซึ่งหมายความว่าประเทศที่กำลังพัฒนาไม่สามารถพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้นั้นมาจากการขาดตัวแปรสำคัญ เช่น เศรษฐกิจยังไม่เป็นอุตสาหกรรม ชุมชนเมืองมีน้อย คนได้รับการศึกษาสูงมีไม่มาก คนไม่ตื่นตัวทางการเมือง สื่อมวลชนไม่พัฒนาเท่าที่ควร การจัดตั้งเป็นองค์กรต่างๆ ถูกควบคุมโดยฝ่ายรัฐ ฯลฯ ดังนั้น วิธีการจะทำให้ประเทศกำลังพัฒนาให้เป็นประชาธิปไตยได้นั้นจะต้องพัฒนาเศรษฐกิจจากเกษตรไปสู่อุตสาหกรรม พัฒนาความตื่นตัวทางการเมืองด้วยการให้โอกาสในการศึกษา ส่งเสริมสื่อมวลชน การจัดตั้งเป็นกลุ่ม เป็นสหภาพ ฯลฯ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะมิสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยดังเช่นประเทศตะวันตก แต่ในความเป็นจริง กลุ่มชนชั้นกลางที่เป็นผู้ประกอบการในประเทศกำลังพัฒนา กลับไม่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย หากไปร่วมมือ

กับกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจดั้งเดิม โดยร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด เพราะโดยตรรกการมีประชาธิปไตยย่อมนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างนายทุนเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้ใช้แรงงาน รวมทั้งต้องมีการกระจายรายได้ให้แก่คนยากจนของประเทศ เช่น ชาวนา และคนที่อยู่ในชนบท การเกิดชนชั้นกลางที่เป็นผู้ประกอบการแทนที่จะสนับสนุนกลับกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนา ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยชนชั้นกลางร่วมมือเป็นวงไพบูลย์ระหว่างนักธุรกิจ-ผู้ประกอบการ-ชนชั้นนำดั้งเดิม ทั้งนี้ เนื่องจากวิวัฒนาการของตะวันตกต่างจากของประเทศกำลังพัฒนาในประเทศตะวันตก กลุ่มผู้ประกอบการเป็นกลุ่มที่รักษาผลประโยชน์ต่อรองกลุ่มผู้นำจารีตนิยม เพื่อจัดสรรอำนาจทางการเมือง จึงเป็นชนชั้นกลางที่เป็นอิสระในทางความคิด ในทางการเมือง และการต่อรองเพื่อผลประโยชน์ ส่วนประเทศกำลังพัฒนามีการพัฒนาชนชั้นกลางที่ไม่มีอำนาจทางการเมือง และมักจะถูกกลืนเข้าไปในระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยโบราณก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ได้รับตำแหน่งเป็นขุนนางซึ่งมีพื้นฐานมาจากการเป็นพ่อค้า และนี่คือจุดบอดที่คนส่วนใหญ่มองข้าม

ในส่วนที่เกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการ ถึงแม้จะมีความพยายามร่างรัฐธรรมนูญและมีกระบวนการเลือกตั้งเพื่อให้สอดคล้องกับประเทศต่างๆ ที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่เนื่องจากสังคมดั้งเดิมมีความเหลื่อมล้ำในทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม และการกุมอำนาจในองค์กรต่างๆ แม้โครงสร้างกระบวนการจะออกมาดีเพียงใดก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติก็เผชิญอุปสรรคใหญ่โตที่สุดนั่นคือ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเรียกร้องประชาธิปไตย กับกลุ่มที่เป็นผู้นำดั้งเดิมโดยเป็นพันธมิตรกับนักธุรกิจ ความขัดแย้งมีอยู่ 4 ตัวแปร คือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม อำนาจ ค่านิยมและวัฒนธรรม ซึ่งปัญหาหลักก็มาจากชนชั้นกลางหรือนักธุรกิจ สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่ดูเหมือนจะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยตามทฤษฎี แต่ความเป็นจริงกลับกลายเป็นอุปสรรค

ส่วนตัวแปรที่สาม นั่นคือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมืองคือวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อ ค่านิยม และ

พฤติกรรมมนุษย์ในวิถีทางการเมืองการปกครอง ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อันได้แก่ มองเพื่อนร่วมชาติว่ามีความเสมอภาคกัน มีศรัทธาในมนุษย์ว่ามีเหตุผลต่อกันได้ มีความเชื่อในหลักเสียงข้างมาก และการเคารพสิทธิเสียงข้างน้อย ที่สำคัญที่สุด อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน รัฐบาลต้องถูกควบคุมโดยประชาชน ต้องมีระบบการปกครองที่มีการตรวจสอบและถ่วงดุลซึ่งกันและกัน แต่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะต้องมีพื้นฐานจากวัฒนธรรมสังคม (social culture) ถ้าวัฒนธรรมสังคมขัดแย้งหรือไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย ปัญหาก็จะเกิดความซับซ้อนขึ้น เช่น ค่านิยมในระบบอุปถัมภ์ เริ่มต้นมองคนไม่เท่ากัน ดังนั้น ความเชื่อเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์จึงเกิดได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนึ่งคนหนึ่งเสียงเสมอภาคกัน นอกเหนือจากนั้น กลุ่มที่อยู่ในฐานะผู้นำย่อมไม่ต้องการให้เกิดการสูญเสียอภิสิทธิ์ต่างๆ ใน 4 ตัวแปรที่ตนมีอยู่ดั้งเดิม และที่สำคัญ ไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะภูมิหลังจากวัฒนธรรมสังคมขัดแย้งกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยตรง ดังนั้น จึงมีการกล่าวว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะต้องเกิดขึ้นในหมู่ประชาชนที่ต้องการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเอง เคารพสิทธิของผู้อื่น อดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง มีการหวงแหนความเป็นพลเมือง ขณะเดียวกันผู้นำทางการเมืองต้องมีศรัทธามีจิตวิญญาณ มีค่านิยมแบบประชาธิปไตย ถ้าผู้อยู่ในอำนาจไม่มีศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง หากแต่เป็นการใช้ระบบดังกล่าวได้มาซึ่งอำนาจและอ้างความชอบธรรมว่ามาจากการเลือกตั้ง ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยย่อมพัฒนาได้ยาก มีการกล่าวว่าอินเดียนเดียและฟิลิปปินส์ ประสบความสำเร็จในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เนื่องจากผู้นำทั้งสองประเทศมีค่านิยมและมีศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยอินเดียนเดียได้มรดกจากอังกฤษ ส่วนฟิลิปปินส์ได้มรดกจากสหรัฐฯ

สามตัวแปรดังกล่าวนี้เป็นลักษณะของประเทศตะวันตก แต่สรุปว่าถ้ามีการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนาให้มีคุณลักษณะที่เหมือนกับประเทศประชาธิปไตยในประเทศตะวันตก ประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติเป็นการวิเคราะห์ที่ไม่ถูกต้อง เพราะโครงสร้างเดิม องค์กรเดิม ค่านิยมเดิม วัฒนธรรมสังคม เป็นสิ่งที่

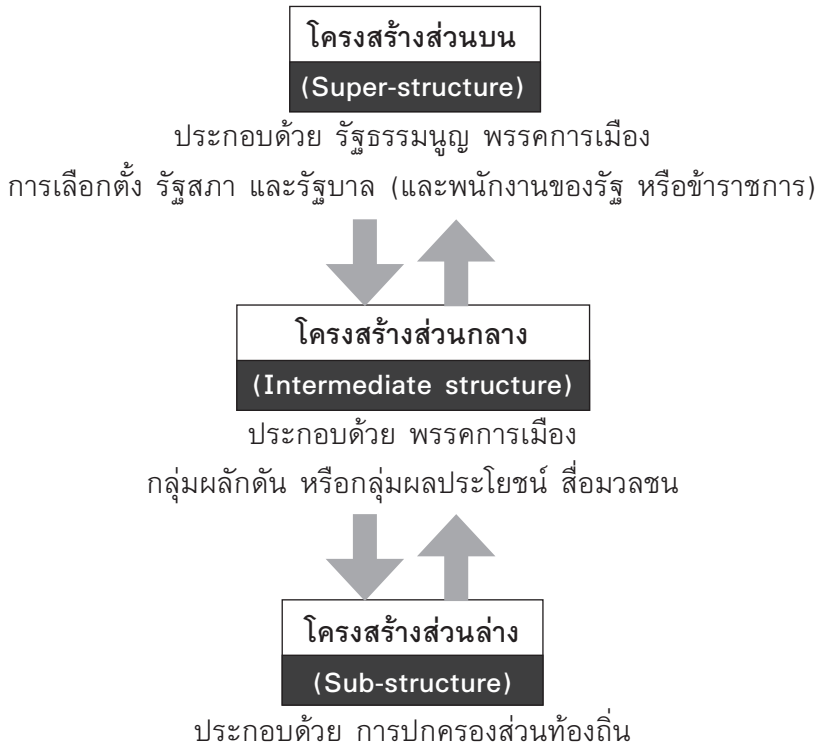
เปลี่ยนแปลงได้ยากและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย

นอกจาก 3 ตัวแปรดังกล่าวมาเบื้องต้น การจะวิเคราะห์เรื่องระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยว่ามีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรนั้น อาจะมองได้ที่ 3 โครงสร้าง อันประกอบด้วย โครงสร้างส่วนบน (super-structure) โครงสร้างส่วนกลาง (intermediate structure) โครงสร้างส่วนล่าง (sub-structure) โดยการปกครองระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะต้องมีโครงสร้างส่วนล่างที่มั่นคงและแข็งแกร่ง เปรียบเสมือนหนึ่งฐานรากของอาคารประชาธิปไตย โครงสร้างส่วนล่างมีจุดสำคัญที่สุดคือประชาชน ซึ่งต้องเป็นประชาชนที่มีความตระหนักรู้ของการเป็นประชาชนที่มีสิทธิทางการเมือง (citizen) มีความรู้เรื่องการปกครองบริหาร มีประสบการณ์ในการทำงาน ดูแลท้องถิ่นของตนเอง และที่สำคัญ มีการเรียนรู้ที่จะพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยดังที่กล่าวมาเบื้องต้น โครงสร้างส่วนล่าง ได้แก่ การปกครองส่วนท้องถิ่นจากการกระจายอำนาจ นายพลแม็ค อาร์เธอร์ ตอนปฏิรูปญี่ปุ่น เคยกล่าวว่า การกระจายอำนาจเป็นกุญแจของการนำไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย การที่ประชาชนมีอำนาจและความสามารถในการปกครองท้องถิ่นของตนเอง มีการคลังส่วนท้องถิ่นที่มีรายได้พอเพียง มีความรับผิดชอบ ย่อมมีนัยที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งถ้าการปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยจุลภาคประสบความสำเร็จในการปกครองแบบประชาธิปไตยก็จะเป็นเสมือนหนึ่งฐานรากหรือเสาเข็ม หรือเซลล์ขององค์การประชาธิปไตยซึ่งเป็นโครงสร้างใหญ่ ดังนั้น โครงสร้างส่วนล่างจึงเป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุด ส่วนโครงสร้างส่วนบน ประกอบด้วยตัวแปรต่างๆ ดังต่อไปนี้ ก) รัฐธรรมนูญ ข) พรรคการเมือง ค) การเลือกตั้ง ง) รัฐสภา จ) รัฐบาล + องค์การาริปไตย (bureaucracy)¹ (ดูแผนภาพที่ 1)

¹ ลิขิต ธีรเวคิน, หนังสือชุด สถาบันการเมืองในประเทศไทยสาม “ราชอาณาจักรไทย (Kingdom of Thailand)”. อาจารย์วรรณภา ตีระสังขะ และอาจารย์ชญาณิชชัญญ์ พูลยรัตน์, (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัย ดิเรก ชัยนาม คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

แผนภาพที่ 1 แสดงโครงสร้างการเมืองสามระดับ

สังคมที่สามารถจะพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้นั้น จะต้องมียุทธธรรมอันเป็นที่ทำงานได้ผลและเป็นที่ยอมรับ ไม่มีการฉีกยุทธธรรม โดยการปฏิวัติรัฐประหาร และต้องปล่อยให้มีการพัฒนาโดยไม่ถูกขัดขวาง ในกรณีประเทศไทยใช้เวลากว่า 8 ทศวรรษของการพยายามมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีการใช้รัฐธรรมนูญเปลืองที่สุด ปัจจุบันเป็นฉบับที่ 19 และพยายามที่จะพัฒนาฉบับที่ 20 ซึ่ง*ไม่สามารถจะลงเอยได้โดยเร็วเวลา* สิ่งสำคัญที่สุดคือกฎกติกาของการจัดสร้างโครงสร้างทางการเมือง การจัดสรรอำนาจการปกครองบริหารยังไม่สามารถตกลงกันได้ ดังนั้น อุปสรรคสำคัญที่สุดของประเทศไทยเริ่มต้นจากตัวแปรแรกคือ รัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เนื่องจากความขัดแย้งของผลประโยชน์ของผู้ซึ่งเป็นผู้นำจารีตนิยม กับประชาชนที่ต้องการสิทธิเสรีภาพ จากรัฐธรรมนูญก็มาถึงพรรคการเมือง ในกรณีของ

พรรคการเมืองประเทศไทยนั้นไม่ใช่พรรคการเมืองอย่างแท้จริง สมาชิกขาดระเบียบวินัย ขาดอุดมการณ์ และขาดคุณลักษณะหลายประการที่ไม่เข้าลักษณะนักการเมืองที่เสียสละเพื่อชาติและสังคม พรรคไม่เป็นประชาธิปไตยเพราะถูกครอบงำโดยนายทุนไม่กี่คน และไม่มีการคัดสรรสมาชิกอย่างเข้มงวด จึงเป็นกลุ่มการเมืองที่รวมกลุ่มให้สอดคล้องกับการกำหนดของกฎหมาย จดทะเบียนเรียกว่าพรรคการเมือง แต่ในความเป็นจริงเป็นการรวมกลุ่มเพื่อต่อสู้กันจะนำไปสู่การได้อำนาจรัฐ

ปัญหาของพรรคการเมืองมีมากมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่โครงสร้างและผู้บริหาร และการขาดข้อมูลความรู้เนื่องจากไม่มีสถาบันวิจัยของพรรค จึงกลายเป็นพรรคเฉพาะกิจเสียส่วนใหญ่ เมื่อพรรคการเมืองมีสภาพดังกล่าวการเลือกตั้งจึงเป็นการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์และเที่ยงธรรม มีการละเมิดกฎหมาย มีการโกงการเลือกตั้ง มีการใช้เงินซื้อเสียง ดังนั้น การเลือกตั้งจึงไม่ใช่การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์สอดคล้องกับกฎหมาย หากแต่เป็นการสร้างความชอบธรรมด้วยการได้คะแนนเสียงหรือเสียงข้างมาก และเมื่อเข้าบริหารประเทศจึงมีความพยายามที่จะ “ถอนทุน” ด้วยการฉ้อราษฎร์บังหลวง เสนอโครงการใหญ่ๆ เพื่อจะได้รับประโยชน์ เล่นพรรคเล่นพวก มีลักษณะกลุ่มนิยม ญาติกานิยม พรรคพวกนิยม ภูมิภาคนิยม แทนที่จะเป็นประเทศนิยม หรือประชาชนนิยม เมื่อการเลือกตั้งนำไปสู่สภาที่ไม่สมบูรณ์ สภาก็ไม่ทำหน้าที่นิติบัญญัติที่สอดคล้องตามอุดมคติ บางครั้งสภามีพฤติกรรมที่มีลักษณะไม่สอดคล้องกับประเพณีปฏิบัติของระบบประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้ว เป็นต้นว่า นักการเมืองขาดมารยาททางการเมือง และมักมีการปฏิบัติที่ขัดต่อหลักการอันเป็นที่ยอมรับของมาตรฐานสากล จากสภาที่ไม่สมบูรณ์ดังกล่าว การคาดหวังให้มีรัฐบาลเสียงข้างมาก ไม่ว่าจะป็นรัฐบาลพรรคเดียวหรือรัฐบาลผสม ก็จะกลายเป็นรัฐบาลที่ไม่สมบูรณ์ และมักจะสร้างปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการลุแก่อำนาจ การละเมิดหลักนิติธรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง จนกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบบ นำไปสู่การเสียความชอบธรรมทางการเมือง เปิดโอกาสให้คนบางกลุ่มใช้เป็นข้ออ้างในการล้มระบบด้วยการปฏิวัติรัฐประหาร

เมื่อรัฐบาลมีลักษณะดังกล่าวและมีการแทรกแซงองค์กรที่เรียกว่า องค์กรการธิปไตย (bureaucracy) นำไปสู่การเสียขวัญและกำลังใจ และระบบ การแต่งตั้งโยกย้ายใช้หลักการเมือง (the spoils system) มากกว่าหลักคุณธรรม (the merit system) ผลที่ตามมาคือ กระบวนการทั้งหมดในโครงสร้างส่วนบน ไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ ระหว่างโครงสร้างส่วนบนและส่วนล่าง (intermediate structure) ซึ่งประกอบด้วย พรรคการเมือง กลุ่มผลักดันหรือกลุ่มผลประโยชน์ และสื่อมวลชน พรรคการเมืองซึ่งมีสำนักงานใหญ่ระดับชาติอยู่ที่ กทม. จำเป็น ต้องมีสำนักงานที่เป็นสาขาไปอยู่ตามภูมิภาคและท้องถิ่น ซึ่งในส่วนนี้ไม่สามารถ ทำหน้าที่ได้ดี เนื่องจากสำนักงานใหญ่เองก็มีปัญหาในตัวเองตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ในส่วนกลุ่มผลักดันหรือกลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มประชาสังคม ก็ไม่สามารถ พัฒนาได้อย่างเต็มที่ มีการใช้อำนาจทางการเมืองทำลายกลุ่ม รวมทั้งการใช้ ความรุนแรง เช่น การสูญเสียชีวิตของผู้นำชาวนา การสูญหายของผู้นำองค์กร ที่เป็นสหภาพแรงงาน จนการพัฒนากลุ่มไม่สามารถจะทำได้เต็มที่ ในส่วน สื่อมวลชน สื่อมวลชนที่ดีต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่ถูกครอบงำโดยนายทุนหรือ พรรคการเมือง แต่ในความเป็นจริงสื่อมวลชนจำเป็นต้องอยู่รอด และไม่สามารถ จะยืนหยัดได้ถ้าไม่ดำเนินสื่อโดยการมีค่าโฆษณา และทันทีที่เกิดสภาพดังกล่าว ความอิสระของสื่อก็จะลดลงทันที จึงกลายเป็นฝักเป็นฝ่ายทางการเมืองอย่าง หลีกเลียงไม่ได้

จากสามโครงสร้างดังกล่าวจะเห็นได้ชัดว่า นอกเหนือจากโครงสร้างส่วนล่าง ที่อ่อนแอและถูกลดระดับความสำคัญตลอดเวลา โครงสร้างส่วนบนในส่วนแรก คือรัฐธรรมนูญยังอยู่ในลักษณะของการไม่สามารถตกลงกันได้ เนื่องจากความ ไม่สอดคล้องหรือลงตัวของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐธรรมนูญ จึงกลายเป็นส่วนที่มีการละเมิดต่อหลักการประชาธิปไตยบ่อยครั้ง เนื่องจาก ความไม่เป็นประชาธิปไตยของรัฐธรรมนูญ เมื่อเริ่มต้นจากกฎกติกาที่ไม่เป็น ประชาธิปไตย การคาดหวังให้มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ย่อมเกิด ขึ้นไม่ได้

3 อุปสรรคการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในประเทศไทย

อุปสรรคที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย รวมทั้งการบริหารราชการแผ่นดินที่มีการปฏิบัติสำเร็จผลในประเทศที่มีการพัฒนาแล้ว หากแต่ล้มเหลวในประเทศไทย สาเหตุมาจากข้อเท็จจริงที่สำคัญที่สุด นั่นคือ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีระบบอุปถัมภ์ (the patient-client system) เป็นแกนสำคัญตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากคนไม่สามารถไม่เท่ากัน มีภูมิหลังไม่เหมือนกัน มีโอกาสไม่เท่ากัน และจึงมีความแตกต่างกันใน 4 ตัวแปร อันได้แก่ อำนาจทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม อำนาจในทางการเมืองการบริหารและค่านิยมที่สอดคล้องกับยุคสมัย กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวจึงกลายเป็นผู้อุปถัมภ์ ซึ่งผู้อุปถัมภ์ที่ดีคือคนที่พยายามช่วยเหลือผู้ด้อยกว่าให้มีโอกาสอยู่ในสังคมได้โดยดำรงชีวิตไม่ยากลำบาก ซึ่งต่างคนต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ จุดเด่นที่สุดคือ ระบบอุปถัมภ์ประกอบด้วยคนที่เรียกว่าชนชั้นสูงหรือผู้ปกครองก็จากตัวแปร 4 ตัวแปรดังกล่าว และผู้ที่ด้อยกว่าซึ่งเป็นคนชั้นล่างดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มีความตื่นตัวทางการเมืองมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคลื่นลูกที่สามคือสังคมข่าวสาร ข้อมูลซึ่งมีการเรียกร้องให้มีประชาธิปไตย ให้มีเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ที่สำคัญเรียกร้องการมีบทบาทในทางการเมือง การปกครองบริหาร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบาย ที่อาจมีผลกระทบต่อ 4 ตัวแปรที่ชนชั้นปกครองมีมาโดยตลอด จึงเกิดความขัดแย้งระหว่างสององค์กรของสังคม อันได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างระบบอุปถัมภ์กับระบบประชาธิปไตย เพราะระบบอุปถัมภ์เป็นระบบที่เริ่มจากความไม่เสมอภาค ประชาธิปไตยเป็นระบบที่ส่งเสริมความเสมอภาค เมื่อเป็นเช่นนี้จึงกลายเป็นความขัดแย้งที่เด่นชัด และนี่เป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดของการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในสังคมไทย

นอกเหนือจากนี้ ระบบการบริหารประเทศ โดยสหรัฐฯ เป็นผู้นำระบบการบริหารภาครัฐมาใช้ในประเทศไทย โดยตั้งความหวังว่าจะบริหารทรัพยากรได้

อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล ทำให้บ้านเมืองมีความเป็นปึกแผ่น ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งการต่อสู้ระบบคอมมิวนิสต์ในยุคสงครามเย็น จึงนำเอาระบบการบริหารภาครัฐของสหรัฐฯ มาใช้โดยไม่มีความรู้ที่แท้จริง มองข้ามตัวแปร 3 ตัวแปรมาในปัจจุบันแม้จะมีการสอนวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ แม้จะมีการนำหลักเกณฑ์มาใช้ในการบริหารประเทศ แต่ผลที่ตามมาคือไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะพฤติกรรมของมนุษย์มิได้เป็นไปตามระบบใหม่ การมองข้ามปัญหา แก้ไขปัญหาแบบเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มิอำนาจรัฐกับประชาชนทั่วไป ตัวแปรสามตัวที่ผู้เชี่ยวชาญมองข้ามเนื่องจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อนำระบบบริหารภาครัฐแบบสหรัฐฯ หรือยุโรปมาใช้ในสังคมไทยในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นต้นมา โดยเห็นชัดเป็นรูปธรรมจากการจัดตั้งสถาบันบริหารที่เรียกว่า สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)

ตัวแปรที่ผู้เชี่ยวชาญอเมริกันมองไม่ถึงก็คือ

ก) ระบบการบริหารภาครัฐของสหรัฐฯ มีฐานสำคัญที่สุดคือเสถียรภาพทางการเมือง โดยสหรัฐฯ มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีทุกๆ สี่ปี ไม่มีการปฏิวัติรัฐประหาร ทุกอย่างอยู่ตัวจึงสามารถจะมุ่งเน้นที่การนำนโยบายไปปฏิบัติด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผล แต่ในกรณีประเทศไทยนั้นระบบการเมืองไม่อยู่ตัว มีการปกครองแบบรัฐบาลทหาร ไม่ได้เป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ไม่มีเสถียรภาพ มีการเปลี่ยนแปลงและมีความไม่แน่นอน เมื่อนำระบบบริหารของสหรัฐฯ มาใช้กับประเทศไทยจึงขาดพื้นฐานสำคัญ นำไปสู่การแทรกแซงข้าราชการประจำโดยข้าราชการการเมือง และที่สำคัญคือ การไร้เสถียรภาพทางการเมือง ระบบการบริหารแบบใหม่แม้จะเลอเลิศเพียงใดย่อมไม่สามารถทำงานได้ในสถานที่ที่มีสภาพต่างกัน

ข) องค์การเก่าแก่ของประเทศไทยคือระบบอุปถัมภ์ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว เมื่อนำระบบการบริหารภาครัฐแบบใหม่ซึ่งต้องอยู่บนฐานของหลักคุณธรรม (the merit system) คือ การใช้ความรู้ความสามารถมากกว่าการเล่นพรรคเล่นพวก กล่าวคือ มีความรู้ จึงเป็นคนที่มีคุณสมบัติ ไม่ใช่เพราะรู้จักใคร หรือเป็นคนของ

ใคร อันเป็นลักษณะของระบบอุปถัมภ์ ระบบอุปถัมภ์จึงขัดแย้งกับระบบการบริหารภาครัฐแบบใหม่ในแง่ระบบคุณธรรม ระบบอุปถัมภ์ขัดแย้งกับการบริหารภาครัฐแบบใหม่ในแง่ความเสมอภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสมอภาคของโอกาส

ค) ระบบการบริหารภาครัฐแบบใหม่ของสหรัฐฯ ใช้ในสังคมอเมริกัน ซึ่งเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีการประกอบธุรกิจที่มั่นคง ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง และมีการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่เมื่อนำมาใช้กับสังคมไทยในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นสังคมเกษตร เพิ่งเริ่มต้นการพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการสั่งเข้า ระบบการปกครองเป็นระบบการปกครองแบบทหาร ไม่เป็นประชาธิปไตย การนำเอาระบบที่ใช้ในสังคมประชาธิปไตยและพัฒนาอุตสาหกรรมแล้วมาใช้ในระบบการปกครองโดยรัฐบาลทหารบนฐานของระบบอุปถัมภ์บวกกับสังคมเกษตร จึงเป็นการผิดรูปผิดฝาอย่างมหันต์ และนี่คือปัญหาที่ผู้เชี่ยวชาญอเมริกันมองไม่เห็นและคาดไม่ถึง

จากที่กล่าวมาเบื้องต้นจะเห็นได้ชัดว่า อุปสรรคและปัญหาการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีสมมูลฐานมาจากไหน ถ้าสรุปก็คืออุปสรรคสำคัญมาจากองค์การจารีตนิยม และกลุ่มบุคคลที่มีคุณสมบัติเหนือบุคคลทั่วไป คือ สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม อำนาจทางการเมือง และการผูกขาดค่านิยมที่ถือเป็นค่านิยมชั้นสูง ซึ่งอุปสรรคดังกล่าวส่งผลต่อการบริหารโดยองค์การประชาธิปไตยซึ่งเป็นผู้นำนโยบายไปปฏิบัติด้วย

4 แนวทางการแก้ปัญหา

แนวทางการแก้ปัญหามี 3 วิธี ดังต่อไปนี้

วิธีที่หนึ่ง ปล่อยให้มีการวิวัฒนาการของสังคมไปตามครรลองธรรมชาติ เมื่อเทคโนโลยีของโลกเปลี่ยนไป เมื่อสภาพการเมือง สังคม เศรษฐกิจจะหว่งประเทศเปลี่ยนไป เมื่อเทคโนโลยีของการผลิต การสื่อสาร การทำธุรกิจเปลี่ยนไป ทุกสังคมต้องมีการปรับตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมที่ค่อยๆ สึกกร่อน และ

ระบบการศึกษาที่ต้องมีการปรับเปลี่ยน แต่สิ่งที่จะเกิดขึ้นชัดคือคนรุ่นใหม่ซึ่งอาจจะมิได้อยู่ในกรอบของการใช้ชีวิตหรือการอบรมสั่งสอนแบบเดิมเต็มสมบูรณ์ และเนื่องจากการรับข่าวสารทางสื่อสมัยใหม่ ย่อมเบี่ยงเบนความสนใจ ความคิด ค่านิยม และผลสุดท้ายวัฒนธรรม ซึ่งย่อมจะนำไปสู่การเกิดชนชั้นใหม่ขึ้น ซึ่งแตกต่างจากชนชั้นเดิม และนี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในยุคทุกสมัย ที่เรียกว่า ช่องว่างระหว่างวัย (generation gap) แต่คำถามก็คือ การเปลี่ยนแปลงโดยการวิวัฒนาการจะสอดคล้องกับการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยหรือไม่ และที่สำคัญ การเปลี่ยนแปลงอาจดำเนินไปอย่างเชื่องช้า อาจใช้เวลาเป็นหลายๆ ทศวรรษ หรือคนรุ่นใหม่อีกสองสามรุ่นกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามที่คาดหวัง แต่ที่สำคัญคือ แรงกดดันจากโลกภายนอกจะทำให้การดันทุรังอยู่แบบเดิมคงจะทำได้อีกต่อไป

วิธีที่สอง คือ วิธีการเปลี่ยนแปลงด้วยการปฏิรูป มีการปรับเปลี่ยน องค์กร สังคม วิธีการคิด ระบบความคิด ระบบการศึกษา วัฒนธรรม จนสามารถนำไปสู่การลงตัวของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยบางส่วนต้องเสียสละ ในอีกส่วนหนึ่งก็ได้ประโยชน์โดยไม่คูกคามซึ่งกันและกัน ในกรณีที่เห็นชัดคือกรณีของอังกฤษ ต่างฝ่ายต่างปรับเข้าหากันแม้ระหว่างทางจะมีความรุนแรงบ้าง แต่มาในปัจจุบันระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของอังกฤษก็จัดตั้งสถาบันจนมีลักษณะถาวร ส่วนสหรัฐฯ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมการเมือง และการเรียกร้องความอิสระมากกว่าเดิม ก็นำไปสู่การพัฒนา ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอีกรูปแบบหนึ่งจนประสบความสำเร็จ แต่ก็หนีไม่พ้นเกิดปัญหาสงครามกลางเมือง จนปัจจุบันก็เริ่มมีการจัดตั้งสถาบันอย่างมั่นคง คำถามที่สำคัญที่สุดในกรณีประเทศไทยเราจะปฏิรูปได้หรือไม่อย่างไร เพราะจริงๆ การปฏิรูปจะต้องคำนึงถึงการออมชอม การพบกันครึ่งทาง และตามที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพรับสั่งไว้ก็คือ สังคมไทยมีลักษณะ 3 ประการ คือ ก) คนไทยเป็นคนรักสงบ ข) ไม่ชอบประจันหน้า ค) รู้จักประสานประโยชน์ การปฏิรูปที่แท้จริงจะต้องประสานประโยชน์โดยฝ่ายที่เสียสละต้องยอมเสียสละ และฝ่ายเรียกร้องก็ต้องมีข้อจำกัดในการเรียกร้องในระดับหนึ่ง เพื่อให้การปฏิรูปสามารถดำเนินไปได้ ถ้ามองอย่างวัตถุวิสัยการปฏิรูปสังคมไทยยังไม่สามารถจะดำเนินไป

ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประสานประโยชน์ มีการมองอย่างสุดโต่งทั้งสองข้าง โอกาสที่จะสำเร็จด้วยการปฏิรูปจึงยากเย็นอย่างยิ่ง

วิธีที่สาม คือ การปฏิวัติซึ่งเกิดขึ้นในหลายประเทศในอดีต เช่น การปฏิวัติ ค.ศ. 1911 ในประเทศจีน หรือกรณีประเทศไทยคือ พ.ศ. 2475 และเนื่องจากวิธีการที่มีการมองสถานการณ์ผิดพลาด และมีการขัดแย้งกันเองในกลุ่มผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลง ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่ในปัจจุบันปัญหาความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญก็คือ การเปลี่ยนแปลงด้วยการปฏิวัติใช้กำลังย่อมเกิดความเสียหายอย่างมหาศาล เกิดบาดแผลทางการเมืองที่ยากจะเยียวยา แต่ประเด็นคือ ไม่มีใครกำหนดเวลาได้ว่าจะยุติได้เมื่อใด ถ้ามีลักษณะคาราคาซัง ย่อมส่งผลต่อความเสียหายในมิติต่างๆ อย่างมหาศาล หลายฝ่ายจึงหวังว่าทางออกที่สามจะไม่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันทางออกที่สองคือการปฏิรูปก็ยังไม่มีความหวังว่าจะดำเนินไปได้ สภาพสังคมขณะนี้จึงมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ มีบรรยากาศที่อึมครึม ขาดความแน่นอน ประชาชนขาดความเชื่อมั่น ที่สำคัญที่สุด ไม่มีใครคาดเดาว่าจะเกิดอะไรขึ้น แต่ทุกคนก็มีลางสังหรณ์ใจว่าจะต้องมีบางอย่างในทางลบเกิดขึ้น จึงมีลักษณะคอยให้สถานการณ์คลี่คลายไปทางใดทางหนึ่ง ทำให้กิจกรรมต่างๆ ชะงักงันในระดับหนึ่ง บางคนบางกลุ่มก็ต้องปลง เนื่องจากไม่สามารถควบคุมอนาคตได้ และที่สำคัญที่สุด วิญญาณสังคม (social soul) เกิดการสั่นคลอน คนเว้งว่างและเคืองคว้างหาที่ยึดเหนี่ยวไม่ได้ ไม่มีหลักการให้เกิดความมั่นใจไม่ว่าจะเป็นหลักการทางสังคม การเมือง สังคมและเศรษฐกิจ กฎหมายและความยุติธรรม จึงพยายามรักษาตัวรอด ประคับประคองให้สามารถผ่านอุปสรรคต่างๆ โดยไม่มีความมั่นใจในอนาคต ทางออกที่สำคัญที่สุดสำหรับเรื่องนี้คือ การมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน แต่ก็เท่ากับเป็นการตอบคำถามโดยไม่มีคำตอบที่จริงจั่งอย่างแท้จริง โดยจะวกกลับมาเป็นลักษณะงูกินหาง และจะพันระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้อย่างไรในเมื่อเต็มไปด้วยอุปสรรคต่างๆ ทั้งองค์กรสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ และค่านิยม จึงกลายเป็นคำถามที่ไร้คำตอบ หรือมีคำตอบก็เป็นไปตามหลักวิชาการ แต่ไม่มีใครมั่นใจว่าจะนำไปสู่ผลการปฏิบัติ

5 บทสรุป

สังคมไทยไม่อยู่นิ่งกับที่ มีการศึกษาและพิสูจน์ด้วยเหตุการณ์ที่เป็นจริง ก็คือ สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงทุกๆ 40 ปี หรือทุกสี่ทศวรรษ (+ -) ซึ่งจะชี้ให้เห็นดังต่อไปนี้ (ดูแผนภาพที่ 2)²

แผนภาพที่ 2 แสดงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทุกๆ 40 ปี หรือทุกสี่ทศวรรษ (+ -)

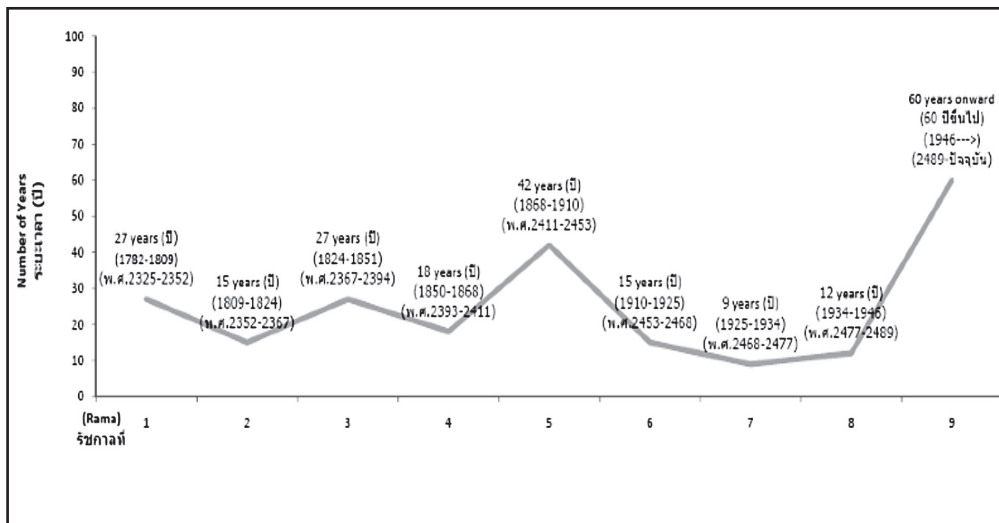
ปี พ.ศ. 2398 สนธิสัญญาเซอร์จอห์น บาวริง
ปี พ.ศ. 2435 การปฏิรูประบบราชการและการบริหารของรัชกาลที่ 5
1. ก่อน 24 มิถุนายน 2475 ราชาธิปไตย – รัฐกษัตริย์
2. พ.ศ. 2475 – 14 ตุลาคม 2516 อำมาตยาธิปไตย – รัฐราชการ
3. พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2556 ธนาธิปไตย – รัฐธุรกิจ
4. พ.ศ. 2556 - ประชาธิปไตย – ประชาธิปไตย

* หมายถึง	พ.ศ. 2398-2435	= 37 ปี
	พ.ศ. 2435-2475	= 40 ปี
	พ.ศ. 2475-2516	= 41 ปี
	พ.ศ. 2516-2556	} = 40 ปี ประชาธิปไตย?
	พ.ศ. 2556-2558	
		= 42 ปี AEC

² เฟิ่งอ๋าง, น. 70

สังคมมีลักษณะพลวัต ไม่ว่าจะสังคมภายในหรือสังคมระหว่างประเทศ สังคมไทยก็เช่นเดียวกัน จากดั้งเดิมมีองค์กรสำคัญที่สุด 4 องค์กร คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสถาบันการเมืองการปกครองบริหาร (ดูแผนภาพที่ 3) สถาบันขุนนาง ซึ่งประกอบด้วย ข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือน และตุลาการ ซึ่งกำกับโดยสถาบันแรก สถาบันต่อมาคือศาสนาพุทธ คือพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างมหาเถรผู้ใหญ่เป็นฐานสำคัญที่ให้ความชอบธรรมกับองค์กรที่หนึ่งและสอง และเป็นการปูพื้นค่านิยมและวัฒนธรรมให้กับประชาชนทั่วไป สถาบันที่สี่ คือ สถาบันผู้นำท้องถิ่นซึ่งไม่มีการจัดตั้งถาวร ก่อนมีการปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดินในปี 2435 เจ้าเมืองผู้ครองหัวเมืองก็เป็นองค์กรการเมืองและการปกครองที่มีอำนาจที่สำคัญที่นครหลวงต้องพยายามควบคุมหรือสร้างความสัมพันธ์ นอกเหนือจากผู้นำท้องถิ่นที่เป็นผู้กว้างขวางหรือเจ้าพ่อ ซึ่งก็มีอำนาจทางการเมืองในระดับหนึ่ง แต่หลังปี 2475 เป็นต้นมา สังคมไทยเปลี่ยนไปสู่สภาพของการเกิดองค์กรใหม่ๆ นั่นคือ องค์กรทางการเมือง มีพรรคการเมือง และการเลือกตั้ง และภายหลังที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ก็เกิดองค์กรธุรกิจแบบสากล และต่อมาเกิดการรวมกลุ่มต่างๆ ที่เรียกว่ากลุ่มผลักดัน รวมทั้งประชาสังคม องค์กรภาคเอกชนคือ NGO และประชาชนที่ตื่นตัวทางการเมืองที่เริ่มมองตัวเองเป็น citizen มากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากนั้นก็มียุทธิพลจากต่างประเทศเป็นแรงผลักดันจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวโน้ม 5 แนวโน้มที่สำคัญคือ ก) ต้องมีการปกครองแบบประชาธิปไตย ข) ต้องมีการเคารพสิทธิมนุษยชน ค) ต้องมีการค้าเสรี ง) ต้องมีการรักษาสภาพแวดล้อม จ) ต้องมีการเคารพสิทธิทรัพย์สินทางปัญญา (ดูการเปลี่ยนแปลงจากแผนภาพที่ 4)

แผนภาพที่ 3 ระยะเวลาของการครองราชย์สมบัติ

แผนภาพที่ 4 การเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

ก่อนวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

สถาบัน พระมหากษัตริย์	ขุนนาง หรือ ข้าราชการทหาร ขุนนาง หรือ ข้าราชการพลเรือน ขุนนาง หรือ ตุลาการ	ศาสนา พระสงฆ์ สมณศักดิ์สูง	ผู้นำท้องถิ่น ตามหัวเมือง	ประชาชนที่ ไม่ตื่นตัวและ เฉื่อยชาทาง การเมือง	พ่อค้า ต่างด้าว ระดับย่อยที่ ไม่เป็น ตัวแปรทาง การเมือง
--------------------------	---	--------------------------------------	------------------------------	--	--

หลังวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

กลุ่มการเมือง ที่ได้รับการ สนับสนุนจาก ต่างประเทศ	องค์กร พัฒนา เอกชน	ผู้นำ ทางการเมือง ในท้องถิ่น	ประชา สังคม หรือ องค์กร ต่างๆ ของ ประชาชน	ผู้นำชุมชน และ ประชาชน ที่ตื่นตัว ทางการเมือง	นักธุรกิจ ยุคใหม่	นักการเมือง
--	--------------------------	------------------------------------	---	---	----------------------	-------------

จากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและแรงกดดันจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการเปลี่ยนผ่าน โดยมีปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นซึ่งไม่ขอกล่าวรายละเอียด ปรากฏการณ์ดังกล่าวคือ โลกาภิวัตน์ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการเมืองแบบคับแคบ (parochial political culture) ไปสู่วัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subject political culture) จนนำไปสู่วัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วม (participant political culture) ซึ่งขณะนี้สังคมไทยเริ่มมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากนั้นจากยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งนำไปสู่การเรียกร้องของประชาชน ในแง่รูปธรรมได้แก่ ปัจจัยสี่และคุณภาพชีวิต ในแง่นามธรรมซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ได้แก่ สิทธิเสรีภาพ (rights and freedom) ความเสมอภาค (equality) ความยุติธรรม (justice) สิทธิมนุษยชน (human rights) และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (human dignity) การเรียกร้องเช่นนี้ได้นำไปสู่การปฏิวัติดอกมะลิที่ตูนิเซีย (The Jasmine Revolution) และอาหรับสปริง (The Arab Spring) รวมทั้ง Occupy Wall Street สิ่งที่เกิดขึ้นเรียกว่ากระแสลมแห่งการเปลี่ยนแปลง (winds of change) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ประเทศไทยไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้

ปรากฏการณ์ที่สองคือ การรวมกลุ่มของประเทศเอเชีย BRICS หรือ บรูพาภิวัตน์ อันประกอบด้วย 5 ประเทศ ได้แก่ บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้ (Brazil, Russia, India, China, South Africa) ทั้งจีนและรัสเซียตกลงใช้เงินหยวนเงินรูเบิลในการซื้อขายสินค้า เงินหยวนก็กลายเป็นเงินสกุลหลัก และมีการตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank) เพื่อการสร้างการคมนาคมและการสื่อสาร การขนส่ง แข่งขันกับ World Bank องค์กรที่เกิดขึ้นใหม่นี้ย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทย จีนและอินเดียรวมสองประเทศจะมีประชากรอย่างมหาศาล³

ปรากฏการณ์ที่สาม ได้แก่ การรวมตัวของ 10 ประเทศในเอเชียอาคเนย์ ที่เรียกว่า ASEAN Economic Community หรือ AEC ซึ่งมีทั้งหมด 10 ประเทศ

³ ลิขิต วีระเวทิน, “ดุลแห่งอำนาจใหม่ได้ก่อตัวขึ้นแล้ว,” ใน หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, วันที่ 16 มิถุนายน 2559.

มีประชากรทั้งหมดกว่า 600 ล้านคน เป็นตลาดที่ใหญ่ เมื่อรวมอาเซียนกับ BRICS จะเห็นได้ชัดว่า ยกเว้นญี่ปุ่นและเกาหลี และมองโกเลีย และประเทศในเอเชียใต้ เช่น ปากีสถาน บังคลาเทศ ศรีลังกา เป็นต้น กำลังกลายเป็นการรวมกลุ่มของประเทศเอเชียและจำนวนประชากรซึ่งมีตลาดใหญ่โต มีอำนาจซื้อนำไปสู่ความเจริญอย่างรวดเร็วของทวีปเอเชีย ที่เรียกรวมๆ ว่า นูรพาภิวัตน์ไทยในฐานะเป็นหนึ่งในอาเซียนจะมีรูปแบบลักษณะการปกครองของตนโดยไม่สอดคล้องกับประเทศอื่นเลยนั้นย่อมเป็นไปได้ยาก⁴

สามปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ การเปลี่ยนดุลอำนาจระหว่างประเทศ แนวความคิดเรื่องภูมิรัฐศาสตร์แบบเก่า และภูมิเศรษฐศาสตร์แบบเก่าได้เปลี่ยนไป เนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยี การขนส่งและการสื่อสาร จากปรากฏการณ์ทั้งสามได้นำไปสู่ปรากฏการณ์ที่สี่ซึ่งมีสหรัฐฯ เป็นตัวตั้ง โดยการเข้ามามีบทบาทในเอเชียและแปซิฟิก ด้วยการตั้ง Trans-Pacific Partnership (TPP) ซึ่งประกอบด้วย 12 ประเทศ อันได้แก่ สหรัฐฯ แคนาดา เม็กซิโก เปรู ชิลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ และบรูไน ใน 12 ประเทศนี้ประกอบด้วย อเมริกาเหนือ และลาตินอเมริกา รวมทั้งออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แต่ที่สำคัญคือมีญี่ปุ่นและอีก 4 ประเทศในอาเซียน ส่วนประเทศอื่นเช่นฟิลิปปินส์และอินโดนีเซียกำลังขอเข้าร่วม ซึ่งปรากฏการณ์ที่สี่นี้ทำให้ภาพเห็นชัดว่าประเทศต่างๆ กำลังจัดระเบียบความสัมพันธ์ใหม่ขึ้น (new power configuration) ซึ่งประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่ต้องเผชิญอยู่กับทั้ง 4 องค์กร จำเป็นต้องจัดบ้านให้เรียบร้อยเพื่อจะได้มีระบบการปกครองบริหารที่มั่นคง ต่อเนื่องและยั่งยืน และระบบดังกล่าวนี้ไม่พ้นระบบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด แต่ทำงานได้ผล นั่นคือ ระบบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ประเด็นจึงอยู่ที่ว่าประเทศไทยจะเลือกที่จะกำหนดอนาคตของประเทศได้อย่างไร ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมาทั้งหมด ถึงแม้จะพยายามรักษาสภาพคงที่ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก ขณะที่มองไม่เห็นภาพชัดว่าจะเกิดอะไรขึ้นในสภาพดังกล่าวมานี้ แต่ก็มองเห็นชัดแน่นอนว่าการไม่เปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ จะเปลี่ยนแปลงโดยสงบได้อย่างไร

⁴ เพิ่งอ้าง.

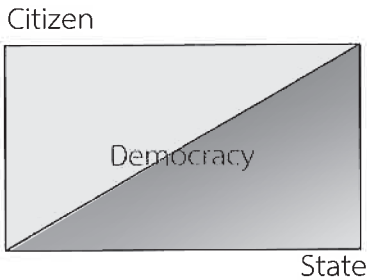
อนาคตจะเป็นอย่างไรย่อมอยู่ที่คนในสังคมไทยจะต้องมีความเข้าใจ มีวิสัยทัศน์ และมีการมองปัญหาอย่างวิถุวิสัย อนาคตของประเทศไทยและระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจึงขึ้นอยู่กับเจ้าของประเทศทุกคน⁵

ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ จะต้องเป็นระบบที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ขณะเดียวกันรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งก็ต้องมีอำนาจในการปกครองบริหารตามกรอบของกฎหมาย โดยถ่วงดุลซึ่งกันและกัน ซึ่งถ้าจะเทียบให้เห็นก็คือรูป 4 จัตุรัส โดยมีเส้นขวางจากมุมขวามือมุมสุดไปมุมซ้ายมือมุมสุดของสี่เหลี่ยมนั้น ซึ่งจะได้ภาพคือ การแบ่งสี่เหลี่ยมเป็นสองส่วนเท่าๆ กัน โดยเส้นขวางนั้นจะอยู่ในมุม 45 องศา และสามเหลี่ยมสองส่วนที่ถูกแบ่งก็จะมีเนื้อที่เท่ากัน ส่วนซ้ายมือคือมุมบนสุดเรียกว่า พื้นที่สามเหลี่ยมของ **สิทธิเสรีภาพของประชาชน** ส่วนขวามือมุมล่างสุดก็คือ **อำนาจรัฐ** เส้นขวางที่แบ่งสี่เหลี่ยมผืนผ้าสามเหลี่ยมสองส่วนเท่าๆ กันนั้นเป็นเส้นที่ยาวสุด นั่นคือส่วนที่เป็น **ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย** เมื่อใดก็ตามที่เนื้อที่ของสิทธิเสรีภาพเท่ากับเนื้อที่ของอำนาจรัฐ เส้นประชาธิปไตยก็จะยาวสุด ถือเป็นสภาวะอุดมคติที่สุดของระบบการเมืองการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย แต่เมื่อใดก็ตามที่เนื้อที่ของสามเหลี่ยมที่เป็นสิทธิเสรีภาพขยายกินเข้าไปในส่วนของอำนาจรัฐ อำนาจรัฐก็ย่อมจะน้อยลง เส้นประชาธิปไตยก็จะสั้นลง เลื่อนจากมุมบนสุดลงมาข้างล่างตรงกลางของเส้นขวางขวามือ ในสภาพเช่นนี้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพจนเกินขอบเขต อำนาจรัฐลดน้อยถอยลง ความเป็นประชาธิปไตยหดสั้น ก็จะนำไปสู่สภาพของ **อนาธิปไตย** กลับกัน ถ้าเนื้อที่ของอำนาจรัฐซึ่งเป็นสามเหลี่ยมส่วนล่างขยายกว้างขึ้น ก็จะกินเข้าไปในเขตพื้นที่สิทธิเสรีภาพของประชาชน ทำให้เส้นประชาธิปไตยหดสั้นลง สภาพเช่นนี้ก็จะนำไปสู่ **อำนาจเผด็จการ** สภาวะที่เป็นอุดมคติมากที่สุดก็คือการได้ **ดุลยภาพของสามเหลี่ยมสองส่วนโดยมีเนื้อที่เท่าๆ กัน** ซึ่งยากที่จะมีขึ้นในสังคม สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้คือความใกล้เคียง และก็ถือเป็นดัชนีสำคัญในการวัดระดับของการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตย กล่าวได้ว่า ในขณะนี้อังกฤษและสหรัฐฯ ซึ่งเป็นแม่แบบของระบอบประชาธิปไตยของโลกมีดุลยภาพมากที่สุด เพราะมีการเลือกตั้งตาม

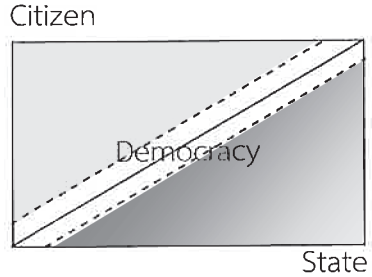
⁵ เฟิ่งอ้าง.

ครรลองโดยไม่มีการเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานของระบบ มีหลักนิติธรรมที่คุ้มครองสิทธิของประชาชน ขณะเดียวกันสังคมก็อยู่ได้โดยสงบในระดับหนึ่ง เมื่อใดก็ตามที่เกิดการเสียดุลระบบก็จะกลับไปสู่สภาพของการได้ดุล การเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่กำหนดขึ้นแน่นอนทุกสี่ปี หรือถ้ามีการเลือกตั้งหลังจากมีการยุบสภาโดยไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน ยกเว้นรัฐบาลอยู่ได้ครบสี่ปีซึ่งเป็นกรณีของระบบรัฐสภาอังกฤษ แต่ก็ยังกลับไปสู่สภาพปกติ ถือว่าเป็นระบบที่ได้ดุลยภาพระหว่างสิทธิเสรีภาพและอำนาจรัฐ ซึ่งส่งผลต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นเส้นขวางของสี่เหลี่ยมผืนผ้าได้ใกล้เคียงที่สุด⁶

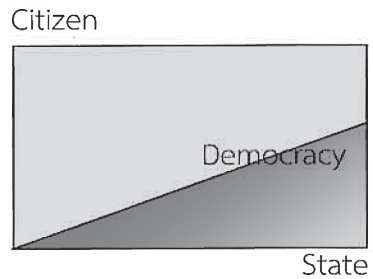
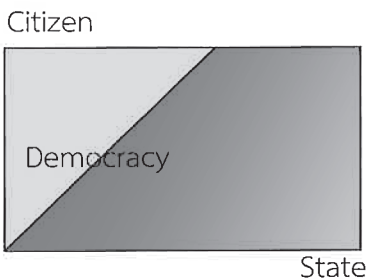
อุดมคติ

ความเป็นจริง

การเสียดุล

⁶ ลิขิต ธีรเวคิน, “ดุลยภาพระหว่างสิทธิเสรีภาพและอำนาจรัฐ และผลต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย,” ใน หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, วันที่ 19 มีนาคม 2558.

นี่คือภาพในอุดมคติ แน่แน่นอน การข้ามเขตโดยรัฐและโดยประชาชน ซึ่งกันและกันย่อมเกิดขึ้นได้ในความเป็นจริงแล้วแต่เหตุการณ์ แต่อย่างไรก็ตาม ต้องอยู่ในขอบข่ายที่ไม่สุดโต่ง กล่าวอีกนัยหนึ่ง นอกจากเส้นตรงที่มีการแบ่งครึ่งแล้วจะต้องมีเส้นตรงอีกสองเส้นที่ขนานกันโดยไม่ห่างกันมากนัก ก็จะได้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ได้ดุลยภาพ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ลิขิต ธีรเวคิน. **การเมืองไทยและประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : บริษัท มิสเตอร์ ก๊อปปี (ประเทศไทย) จำกัด, 2552

ลิขิต ธีรเวคิน. “ดุลยภาพระหว่างสิทธิเสรีภาพและอำนาจรัฐ และผลต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย,” ใน **หนังสือพิมพ์สยามรัฐ**, วันที่ 19 มีนาคม 2558.

ลิขิต ธีรเวคิน. “ดุลแห่งอำนาจใหม่ได้ก่อตัวขึ้นแล้ว,” ใน **หนังสือพิมพ์สยามรัฐ**, วันที่ 16 มิถุนายน 2559.

ลิขิต ธีรเวคิน. “แนวคิดและวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองไทย” หน่วยที่ 2 และหน่วยที่ 3. ใน **แนวการศึกษาชุดวิชา การเมืองการปกครองไทย**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555.

ลิขิต ธีรเวคิน. “ผู้นำทางการเมืองในอนาคต,” ใน **หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน**, 8 ธันวาคม 2548.

ลิขิต ธีรเวคิน. “รัฐธรรมนูญ : กฎเกณฑ์ของการปกครองประเทศ.” ใน **วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน** ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2555) : 19-41.

ลิขิต ธีรเวคิน. “ราชอาณาจักรไทย (Kingdom of Thailand)” ใน **หนังสือชุดสถาบันการเมืองในประเทศอาเซียนบวกสาม**. บรรณาธิการโดย อาจารย์วรรณภา ติระสังขะ และอาจารย์ชฎานิชฐ์ พูลยรัตน์. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัย ดิเรก ชัยนาม คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

ลิขิต ธีรเวคิน. “วัฏจักรของสังคมโลกและการเมืองไทย,” ใน **หนังสือพิมพ์สยามรัฐ**, 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2555.

ลิขิต ธีรเวคิน. “วัฒนธรรมทางการเมืองและการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย.” **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร** ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2553) : 8-22.

ลิขิต ธีรเวคิน. **วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 10) แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.**

ภาษาอังกฤษ

Alvin Toffler. **The Third Wave.** New York : William Morrow, 1980.

Fred W. Riggs, **Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity,** (Honolulu : East-West Center Press, 1966).

Likhit Dhiravegin, “AEC and Thailand’s Positioning,” **The Journal of the Royal Institute of Thailand**, Volume V (2013), passim.

Likhit Dhiravegin. **Thailand in Transition : Political Evolution of the Thai Society.** (Forthcoming).